

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Затверджено на засіданні
кафедри філософії і політології
Протокол № 4 від 30 листопада 2017 р.

Програма
навчальної дисципліни
“КОРУПЦІЯ І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ВИДИ, АНАЛІЗ ТА
ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ”

для студентів усіх спеціальностей всіх форм навчання

Укладач:
к. іст. н., доц. Михайличенко Д. Ю.

Відповідальний за випуск
зав. каф., д. філос. н., проф. Кузь О. М.

ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017

Вступ

Протидія корупції і обмеження тіньової економіки є актуальним завданням національного порядку денного в Україні і світового порядку денного. Незважаючи на гадану простоту, вони є складними процесами, які можуть мати різні причини щодо свого проходження. Не завершеною є наукова дискусія щодо ролі, яку ці процеси відіграють у житті кожного конкретного суспільства. Незважаючи на начебто повсюдне незадоволення корупцією, вироблення і реалізація політик протидії корупційним явищам і тіньовій економіці завжди є викликом для суспільства, його соціально-економічної і політичної системи.

У даному курсі корупція і тіньова економіка розглядаються як економічні і соціальні явища. Надаються підходи до їх класифікації і аналізу. Розглядаються окремі моделі політик із їх подолання.

Вивчення цієї дисципліни дає можливість студенту: дізнатися про основні закономірності, які є у основі виникнення корупційних процесів і поширення тіньової економіки; розглянути види корупційних і “тіньових” процесів; ознайомитися із існуючими світовими підходами до вирішення завдання подолання таких явищ. Курс може бути доповнюючим щодо вироблення спеціальних компетенцій у даній сфері.

Мета дисципліни – формування знань і навичок щодо аналізу корупційних явищ у суспільстві і вироблення засобів їм протидії.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

- набуття теоретичних знань щодо виникнення, суспільної і економічної ролі корупції і “тіньових” форм господарської активності;
- засвоєння теоретико-аналітичних підходів щодо класифікувати їх форм і проявів;
- застосування методів аналізу щодо їх причин і механізмів розвитку;
- ознайомити із підходами до вироблення відповідних політик протидії..

Об’єктом навчальної дисципліни є корупція та тіньова економіка як соціальні та економічні явища.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності і механізми їх функціонування, а також міжнародні і національні політики протидії їх появі і розвитку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

типи корупційних явищ і явищ тіньової економіки;
умови і механізми виникнення, роль даних явищ у соціальному і економічному житті суспільства;
міжнародні підходи до боротьби із корупційними явищами і тіньовою економікою;
національні моделі антикорупційних політик.

вміти:

класифікувати явища корупції і тіньової економіки;
виявляти навички соціального і економічного аналізу явищ корупції і тіньової економіки;
застосовувати набуті знання в професійній і громадській діяльності.

У процесі викладання навчальної дисципліни основна увага приділяється оволодінню студентами соціально- особистісними і загально-науковими компетентностями, що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Професійна компетентність, яка отримується студентами після вивчення навчальної дисципліни “Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії”

Назва компетентності	Складові компетентності
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Розуміти роль корупційних і “тіньових” явищ у суспільно-економічному житті суспільства
	Класифікувати їх за причинами появи і суспільними функціями
	Аналізувати їх рушійні механізми і розробляти підходи до творення політик протидії
	Застосовувати історико-економічні знання в професійній і громадській діяльності

Структуру складових професійних компетентностей та їх формування відповідно до Національної рамки кваліфікацій України наведено в таблиці 2.

**Структура складових професійних компетентностей з навчальної дисципліни
"Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії"
за Національною рамкою кваліфікацій України**

Складові компетентності, яка формується в рамках теми	Пререквізити	Знання	Вміння	Комунікації	Автономність і відповідальність
1	2	3	4	5	6
Змістовний модуль 1. Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії					
Тема 1. Корупція як суспільне і економічне явище					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Основні поняття економічної теорії	Знання явищ корупції, класифікації корупційних явищ і тіньової економіки, причин і механізмів виникнення	Класифікувати корупційні явища	Презентувати результати аналізу корупційного явища	Відповідальність за ідентифікацію корупційного явища і явищ тіньової економіки
Тема 2. Тіньова економіка					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Основні поняття економічної теорії	Знання змісту тіньової економіки як економічного явища	Класифікувати явища тіньової економіки, виявлять механізми і функції їх походження	Ефективно формувати комунікаційну стратегію щодо класифікації явищ тіньової економіки	Самостійно виявляти і класифікувати явища тіньової економіки

1	2	3	4	5	6
Тема 3. Корупційні втрати					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання поняття корупційних втрат	Здатність розуміти і формувати підходи до оцінки корупційних втрат суспільства	Здатність до групової взаємодії у процесі імітаційної гри	Самостійно, раціонально та критично аналізувати корупційні втрати
Тема 4. Соціокультурні і етичні аспекти корупції					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання етичних аспектів корупції і їх значення для формування вища	Здатність використати етичні аспекти оцінки корупційних явищ	Презентувати результати етичної оцінки корупційних явищ і їх форм у контексті дискусії	Самостійно, раціонально та критично аналізувати етичні аспекти корупційної діяльності
Тема 5. Політична корупція					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання теоретичного поняття політичної корупції та її суспільно-політичних ефектів і значення	Здатність розуміти контекст виникнення та сутність названих понять	Презентувати результати аналізу основних політико-корупційних явищ у форматі мозкового штурму	Самостійно, раціонально та критично аналізувати дискусійні аспекти явища політичної корупції

1	2	3	4	5	6
Тема 6. Антикорупційні політики					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання підходів до формування антикорупційної політики	Здатність до аналізу корупційних явищ і формування політики протидії корупції	Формувати комунікативну взаємодію у ході дискусії “Антикорупційна політика”	Самостійно, раціонально та критично аналізувати антикорупційну політику
Тема 7. Громадській сектор у протидії корупції					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання досвіду та принципів громадського сектору у формуванні антикорупційної політики	Здатність розуміти значення громадського сектору у проблемі подолання корупції	Презентувати результати проектів громадських ініціатив із подолання корупції	Самостійно, раціонально та критично аналізувати діяльність громадського сектору у боротьбі із корупцією
Тема 8. Міжнародні підходи до проблеми боротьби із корупцією					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання міжнародних вставлених підходів щодо проблеми протидії корупції у світовому масштабі	Здатність аналізувати міжнародні підходи до проблеми протидії корупції	Презентувати результати розгляду міжнародних документів і програмних підходів до проблеми протидії корупції	Самостійно, раціонально та критично аналізувати наявні міжнародні підходи до боротьби із корупцією

1	2	3	4	5	6
Тема 9. Національні стратегії боротьби із корупцією і тіньовою економікою					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання конкретних національних моделей щодо протидії корупції і тіньової економіки	Здатність розуміти контекст виникнення та сутність національних стратегій протидії корупції	Здатність до використання комунікаційних і дискурсивних практик у ході вирішення проблемного питання змісту та спрямованості національних стратегій протидії корупції і тіньовій економіці	Самостійно, раціонально та критично аналізувати національні моделі протидії корупції і тіньовій економіці
Тема 10. Корупція і тіньова економіка як проблема розвитку України					
Використовувати набуті теоретичні знання і методи аналізу із проблеми корупції і тіньової економіки для професійного і особистісного вдосконалення	Поняття про природу і класифікацію корупційних явищ	Знання генезису і етапів розвитку протидії корупційним явищам і тіньовій економіці в Україні	Здатність розуміти контекст виникнення та сутність названих понять	Здатність до використання комунікаційних і дискурсивних практик у ході вирішення проблемного питання змісту та спрямованості реформування вітчизняної економіки і суспільства	Самостійно, раціонально та критично аналізувати проблему протидії корупції і тіньовій економіці в Україні

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин (5 кредитів ЄКТС). Форма підсумкового контролю – залік.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії

Тема 1. Корупція як суспільне і економічне явище

Визначення і диференціація понять “корупція” і “тіньова економіка”. Причини виникнення і розвитку корупційних явищ. Функціональна корупція. Тіньова рента. Рівні корупційних явищ. Класифікація корупційних явищ. Корупція у публічному і приватному секторах економіки.

Тема 2. Тіньова економіка

Економічна роль і функції тіньової економіки. Формальні і неформальні інститути. Класифікація і секторальна структура явищ тіньової економіки. Особливості тіньової економіки у країнах із різним рівнем економічного розвитку.

Тема 3. Корупційні втрати

Види і механізми шкоди, яку завдають суспільству корупційні явища. Економічні ефекти корупції. Пряма шкода. Непряма шкода і шкода втрачених можливостей. Оцінка втрат від корупції і від тіньової економіки.

Тема 4. Соціокультурні і етичні аспекти корупції

Корупція як соціокультурний феномен. Корупція і справедливість. Етика ставлення до корупції та тіньової економічної діяльності. Сприйняття корупції – кроскультурний аналіз. Корупція як культуро-специфічний феномен. Засади сприйняття корупційних явищ у європейській культурі.

Тема 5. Політична корупція

Визначення політичної корупції. Значення політичної корупції у політичній системі країни і житті суспільства. Соціальні і економічні ефекти політичної корупції. Засоби протидії політичній корупції.

Тема 6. Антикорупційні політики

Принципи дослідження корупційних явищ. Протидія корупції. Антикоруptionна стратегія і її складові. Практика створення й запровадження антикорупційних політик. Економічні і не-економічні засоби протидії корупції і тіньовій економіці.

Тема 7. Громадській сектор у протидії корупції

Значення громадського сектору у боротьбі із корупційними явищами. Форми громадської участі у антикорупційній діяльності. Громадські ініціативи. Антикоруptionні громадські організації. Громадські освітні проекти, спрямовані на боротьбу із корупцією.

Тема 8. Міжнародні підходи до проблеми боротьби із корупцією

Еволюція ставлення до корупції у світі. Міжнародні та європейські принципи протидії корупції. Міжнародні угоди щодо боротьби із корупційними явищами. Політики міжнародних організацій щодо корупційних явищ і тіньової економіки.

Тема 9. Національні стратегії боротьби із корупцією і тіньовою економікою

Корупція, тіньова економіка і моделі економічного розвитку. Соціальна і економічна толерантність щодо корупції. Роль тіньової економіки у моделях економічного розвитку. Політики щодо корупції у країнах Європи. Корупція і тіньова економіка у економічному розвитку країн Східної Азії. Корупція і тіньова економіка у країнах Третього світу. Корупція і тіньова економіка у країнах Східної Європи.

Тема 10. Корупція і тіньова економіка як проблема розвитку України

Україна як країна підвищеного корупційного ризику. Причини і етапи розвитку корупційних явищ і тіньової економіки в Україні. Національні аспекти корупції і тіньової економіки. Проблема національної стратегії протидії корупції та тіньовій економіці.

3. Теми та плани семінарських занять

Семінарське заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами доповіді та презентації з окреслених питань (табл. 3), їх виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Підсумкові бали за кожне семінарське заняття виставляються у відповідний журнал. Отримані студентом бали за окремі семінарські заняття враховуються в процесі накопичення підсумкових балів з даної навчальної дисципліни.

Таблиця 3.1

Плани семінарських занять

Назва теми	Програмні питання
1	2
Змістовний модуль 1. Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії	
Тема 1. Корупція як суспільне і економічне явище	Типи та функції корупції і тіньової економіки. Класифікація корупційних явищ. Сутність тіньової ренти.
Тема 2. Тіньова економіка	Визначення поняття “тіньової економіки” Суспільно-економічна роль “тіньової економіки”
Тема 3. Корупційні втрати	Види втрат від корупційної активності. Втрати від тіньової економіки. Розрахунок втрат від корупційної діяльності.
Тема 4. Соціокультурні і етичні аспекти корупції	Визначення етичних принципів ставлення до корупції. Корупція і справедливість. Ставлення до корупція як культуро-специфічний феномен.
Тема 5. Політична корупція	Поняття “політичної корупції”. Специфіка політичної корупції.
Тема 6. Антикорупційні політики	Аналіз корупційних явищ і явищ тіньової економіки. Принципи вироблення антикорупційної політики.

1	2
Тема 7. Громадській сектор у протидії корупції	Роль громадського сектору у протидії корупції. Антикорупційні громадські ініціативи.
Тема 8. Міжнародні підходи до проблеми боротьби із корупцією	Міжнародні антикорупційні стратегії.
Тема 9. Національні стратегії боротьби із корупцією і тіньовою економікою	Національні стратегії протидії корупції і тіньовій економіці.
Тема 10. Корупція і тіньова економіка як проблема розвитку України	Мозковий штурм “Принципи антикорупційної стратегії в Україні”.

4. Самостійна робота

Самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача. Основні види самостійної роботи, які запропоновані студентам для засвоєння теоретичних знань та формування практичних навичок з навчальної дисципліни, наведені в табл. 4.1

Завдання для самостійної роботи студентів та форми її контролю

Назва теми	Зміст самостійної роботи студентів	Форми контролю СРС
1	2	3
Тема 1. Корупція як суспільне і економічне явище	Вивчення лекційного матеріалу. Підготовка до питань семінарського заняття. Засвоєння теоретико-методологічних підвалин теми; ознайомлення з теоретичною класифікацією корупційних явищ.	Презентація результатів
Тема 2. Тіньова економіка	Вивчення лекційного матеріалу. Підготовка до питань семінарського заняття. Засвоєння теоретико-методологічних підвалин теми; ознайомлення з теоретичними засадами аналізу тіньової економіки.	Презентація результатів
Тема 3. Корупційні втрати	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Опанування поняття корупційних втрат. Розгляд поняття прямих і посередніх втрат від корупційної діяльності. Виконання індивідуального завдання із теми “Прямі і непрямі суспільні втрати від корупції”.	Імітаційна гра
Тема 4. Соціокультурні і етичні аспекти корупції	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Виконання індивідуального завдання есе із тематики “Корупція і справедливість”	Захист есе
Тема 5. Політична корупція	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Підготовка до дискусії із тематики “Зміст проблеми політичної корупції”.	Презентація результатів. Участь у дискусії.

Продовження табл. 4.1

1	2	3
Тема 6. Антикорупційні політики	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до семінарського заняття. Підготовка індивідуального завдання за темою “Засоби протидії корупції”	Імітаційна гра
Тема 7. Громадській сектор у протидії корупції	Пошук, підбір та огляд навчально-методичної та наукової літератури за даною тематикою; опрацювання лекційного матеріалу; виконання есе за темами “Громадські ініціативи у протидії корупції”.	Презентація результатів. Захист есе.
Тема 8. Міжнародні підходи до проблеми боротьби із корупцією	Вивчення лекційного матеріалу. Пошук, підбір та огляд навчально-методичної та наукової літератури за даною тематикою; засвоєння основних міжнародних підходів до проблеми протидії корупції. Виконання есе за темами “Міжнародні підходи до проблеми протидії корупції”.	Захист есе
Тема 9. Національні стратегії боротьби із корупцією і тіньовою економікою	Пошук, підбір та огляд навчально-методичної та наукової літератури за даною тематикою. Підготовка есе за тематикою національних антикорупційних стратегій.	Презентація результатів. Захист есе.
Тема 10. Корупція і тіньова економіка як проблема розвитку України	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до дискусії із теми “Національна стратегія подолання корупції в Україні”.	Участь у дискусії

5. Методи навчання

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування

як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, імітаційні ігри, ситуаційний аналіз, мозкові атаки, презентації (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Змістовний модуль 1. Корупція і тіньова економіка: види, аналіз та засоби протидії	
Тема 1. Корупція як суспільне і економічне явище	Лекція проблемного характеру з питання “Явище корупції”.
Тема 2. Тіньова економіка	Лекція проблемного характеру з питання: “Тіньова економіка і її значення”
Тема 3. Корупційні втрати	Лекція проблемного характеру з питання “Що суспільство втрачає від корупції?”
Тема 4. Соціокультурні і етичні аспекти корупції	Лекція проблемного характеру з питання “Корупція і справедливість”
Тема 5. Політична корупція	Лекція проблемного характеру з питання “Політична корупція і політична доцільність”
Тема 6. Антикорупційні політики	Лекції проблемного характеру з питання “Аналіз корупційних явищ”; “Антикорупційна стратегія”
Тема 7. Громадський сектор у протидії корупції	Лекція проблемного характеру з питання “Громадська протидія корупції”
Тема 8. Міжнародні підходи до проблеми боротьби із корупцією	Лекція проблемного характеру з питання “Міжнародна протидія корупції”
Тема 9. Національні стратегії боротьби із корупцією і тіньовою економікою	Лекція проблемного характеру з питання “Національний досвід боротьби із корупцією”
Тема 10. Корупція і тіньова економіка як проблема розвитку України	Лекція проблемного характеру, семінар-дискусія з питання “Корупція і Україна”

6. Рекомендована література

6.1. Основна

Антикоррупционные документы и инструменты: Международный и национальный опыт борьбы с коррупцией. / Сост. Б. Демидов. – М.: Прав-Издат, 2004. – 301 с.

Антикоррупционная политика / Под ред. Г.А. Сатарова – М.: Фонд ИНДЕМ, РА «СПАС», 2004. – 402 с.

Барсукова С.Ю. Неформальная экономика: курс лекций. - М.: Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2009. – 248 с.